

OPONENTSKÝ POSUDOK NA DIZERTAČNÚ PRÁCU

Mgr. Tomáš Bouda: Čtení v digitální době – tablet v osobním informačním prostředí čtenáře

Oponent: Doc. PhDr. Pavel Rankov, PhD.

Doktorand Mgr. Tomáš Bouda predkladá vyzretú dizertáciu, ktorá dokladá jeho odbornú erudovanosť a seriózný výskum. Konceptuálne vychádza z toho, že „čtení je komplexným fenoménom, ktorý zahrnuje otázky týkajúce sa ergonomie, pozornosti, percepcie, kognitívnych a emocionálnych procesů i subjektívneho prožívání“ a že v súčasnosti sa tablet stal pre určitý typ čitateľov „nedílnou súčasťou osobného informačného prostredia“.

V druhej až štvrtej kapitole Mgr. Bouda definuje osobné informačné prostredie, potom stručne popisuje dejiny čítania (a písania), napokon vysvetľuje fenomenologický prístup k čítaniu. Spôsobom, akým doktorand aplikuje fenomenológiu (fenomenologickú filozofiu) ako metodologický aparát pre skúmanie čítania z tabletu, je naozaj prínosný a originálny. Táto časť práce má svoju logickú postupnosť a je vhodným východiskom k vlastnému výskumu doktoranda, ktorému sa venuje piata kapitola.

Domnievam sa však, že doktorandov spôsob (metóda), akým je chápané osobné informačné prostredie (na s. 12), je príliš užívateľský, akoby užívateľ tabletu bol „iba“ užívateľ informácií. Nie sú zohľadnené aktivity spojené s tvorbou, zdieľaním a šírením informácií, čo sú činnosti vychádzajúce z čítania a nadväzujúce na čítanie.

Doktorand uvádza v dizertačnej práci niekoľko myšlienok, ktoré je možné prinajmenšom problematizovať. Píše napríklad, že „zlatý vek encyklopedie se otevírá v průběhu 17. stol, kdy vychází Encyklopedie Britannica“ (s. 22). To je síce z hľadiska datovania Britannicy pravda, ale staršia a paradigmaticky dôležitejšia je predsa Diderotova, d'Alambertova a Le Bretonova veľká francúzska encyklopédia Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers, ktorá bezprostredne stála pri zrode európskeho osvietenstva.

Hoci doktorand na začiatku práce (napr. na s. 11) píše, že sa bude zaoberať pragmatickým čítaním, teda čítaním vecnej (odbornej, vedeckej) literatúry, keď opisuje relatívny čitateľský neúspech hypertextu, pomáha si takmer výhradne problémami hypertextovej beletrie (hlavne s. 23-24). Téma čítania hypertextu sa neoprávanene a neodôvodnene dostala aj do záveru (s. 96). Túto nedôslednosť považujem za metodologický nedostatok práce, pretože aj vzťah hypertextu a vecnej literatúry by si zaslúžil podrobnejšiu pozornosť. Je totiž naozaj prekvapujúce, ako málo vzniká aj v súčasnosti hypertextových vedeckých a odborných textov, hoci práve tento typ textu spravidla nečítame lineárne, ale vyberáme si iba časti, ktoré aktuálne potrebujeme, pričom hľadáme aj kontexty a súvislosti, takže zdanlivo je vedecký a odborný text priamo predurčený pre hypertextovú formu.

Hoci sa mi nepáči barlička, ktorú doktorand použil, keď sa venoval problémom a nevýhodám pri čítaní beletristického hypertextu, mám práve k tejto časti otázku.

Doktorand píše, že „čtenář tedy předpokládá, že při čtení nebude muset vyvíjet žádnou aktivitu v reálném světě, a potěšení, kterého se mu dostane, bude pramenit z pasivního přijímání děje, který mu autor předkládá,“ a na inom mieste cituje Hollanda o lineárnom čítaní, „jestliže jsme v knize ‚ztraceni‘ . . . , dostáváme se do stavu, který je podobný transu a vyznačuje se čtyřmi aspekty. Přestáváme si být vědomi svého okolí a těla...“. Lenže ako potom vysvetliť fenomenálny úspech elektronických video hier, veď hráč robí presný opak ako čitateľ lineárneho textu, parafrázujem: „předpokládá, že při hraní bude muset vyvíjet velkou aktivitu v reálném světě, a potěšení, kterého se mu dostane, bude pramenit z aktivního přijímání děje“, a zároveň „je ve hře ztracen, dostává se do stavu, který je podobný transu, přestává si být vědom svého okolí a těla.“ Pýtam sa teda doktoranda, ako je – podľa neho – možné, že pri počítačovej hre toto všetko (imerzia a interaktivita) publikum chce, ale pri hypertextovej beletrii to isté nechce. Uvedomujem si, že otázka je mierne mimo témy práce, ale opakujem – doktorand bol prvý, kto sa od témy odchýlil. A navyše tuším, že ho táto otázka zaujíma (rovnako ako mňa).

Teória a citované pramene sú veľmi úzko prepojené s vlastným výskumom doktoranda, teda v tomto prípade sa skúma presne to, o čom sa aj píše v „teoretickej“ časti. Presne tak to má byť, hoci málokedy sa to podarí. Doktorand kladie rad výskumných otázok, z ktorých najzaujímavejšie sú „Jak ovlivňují čtení specifické afordance tabletu?“ a „Jaký je čtenářský prožitek při četbě na tabletu?“ Cieľom jeho výskumu je „detailně popsat prožitek a zkušenost intenzivních uživatelů tabletu při četbě odborných textů. Na problematiku je nahlíženo optikou kvalitativního interpretativního výzkumného paradigmatu.“ Doktorand použil metódy interpretatívnej fenomenologickej analýzy (IPA) a škály na meranie pozitívnej a negatívnej afektivity (PANAS). „Sběr dat probíhal prostřednictvím hloubkových polostrukturovaných rozhovorů a dotazníkovým šetřením“, čo považujem za úplne optimálnu voľbu pre metodiku takéhoto výskumu.

Hoci „teoretická“ časť práce je veľmi dobrá, vlastný výskum je ešte lepší. Vysoko hodnotím okrem voľby metód aj interpretáciu dát z rozhovorov. Doktorand získal veľa zaujímavých dát a veľmi dobre ich interpretoval. Vlastné interpretácie kontextuálne ilustroval výpoveďami respondentov. Napriek tomu je doktorand voči výskumu aj sebakritický: „Druhý limit výzkumu spatřujeme v problematickém odhalování vnitřních pocitů, motivací a emocí, které se týkají somatosenzorických aspektů četby.“ V tejto súvislosti ho chcem upokojiť, pretože niektoré vrstvy reality proste nie je možné (exaktne) skúmať tak, aby sme získali neskreslené dáta a aby sa nestalo, že sebainterpretácia a sebaštylizácia respondentov úplne prekryjú ich reálne pocity a emócie.

Veľmi dobrou súčasťou interpretácie dát sú aj kvalifikované „Designérske výzvy“, ktorými doktorand výborne prepája svoj zdanlivo laboratórny výskum s praxou. A na záver týchto chvál výskumu si ešte neodpustím drobný námiet k metóde PANAS: doktorandka, ktorú som školil nedávno použila metódu sémantického diferenciatu, ktorý by mohol byť v kontexte výskumu Mgr. Boudy rovnako užitočný.

V práci je niekoľko preklepov, z nich iba jeden závažný (s. 33 – Edmund namiesto Edmund). Štylistická úroveň práce je tiež dobrá, hoci určité tézy by som navrhol v prípade knižného publikovania práce formulovať inak, napríklad „Na čtení pohlížíme jako na vtělené poznání“ (s. 52) by som odporučil zmeniť na „Na čtení pohlížíme jako na vtělené poznávání“. Aj pojem „intenzivní čtenář“ (s. 54), pokiaľ je definovaný predovšetkým frekvenciou čítania, by azda bolo vhodné nahradiť pojmom „extenzivní čtenář“.

Záverom konštatujem, že predložená doktorandská dizertačná práca Čtení v digitální době – tablet v osobním informačním prostředí čtenáře rozhodne splňa požiadavky, aké sa zvyčajne kladú na tento typ záverečných kvalifikačných prác. Preto komisii

odporúčam, aby jej autorovi Mgr. Tomášovi Boudovi po obhajobe udelila vedeckú hodnosť doktora filozofie (PhD.) v príslušnom odbore. Pokiaľ sa vyžaduje aj hodnotenie konkrétnym stupňom na škále, navrhujem A.

V Bratislave 31.10.2017

Doc. PhDr. Pavel Rankov, PhD.